

CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE DERS KİTABI: İKİ ÖRNEĞİN KARŞILAŞTIRILMASI

*Sadiye TUTSAK**

*Zekerya BATUR***

ÖZET

Osmanlı devrinden günümüze kadar tarihsel süreçte sosyal yaşamda olduğu gibi eğitimde de değişim ve gelişmeler meydana gelmiştir. Bu değişim ve gelişmeler toplumsal düşünce yapısını etkilemiştir. Sosyal değişimlerin izlenebileceği kaynaklardan biri de ders kitaplarıdır. Bu bakımdan devrin bakış açısının belirlenmesi ya da değişimin ne ölçüde gerçekleştiğini algılayabilmek için ders kitaplarının içeriğinin incelenmesi kaçınılmazdır. Bu yaklaşımla aşağıda, 1922’de okutulan birinci sınıf *Millî Kız Kırâati* ve 2011 yılında okutulmakta olan birinci sınıf *Türkçe* ders kitaplarındaki metin ve görsellerinin işlevsellikleri karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla nitel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılarak iki kitap biçim ve içerik özellikleri açısından karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda birinci sınıf *Millî Kız Kırâati* kitabının biçim özellikleri bakımından yetersiz, içerik özellikleri yönünden ise güncel ve işlevsel olduğu, birinci sınıf *Türkçe* ders kitabının ise biçim özellikleri açısından yetersiz, içerik özellikleri açısından öğretici bilgiler içerdiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kiraat, Türkçe, Ders Kitabı, Eğitim, Türk Eğitim Sistemi.

TEXTBOOKS OF TURKISH EDUCATION SYSTEM FROM REPUBLIC TO TODAY: COMPARISON OF THE TWO SAMPLES

ABSTRACT

Starting from the Ottoman period, it is possible to see that the efforts to transform and improve the society under the effect of inner and outer factors are also reflected on the lecture books of the time. In this respect, it is of importance to have a look at the lecture books of the period, in order to perceive the perspectives of the period and to what extent the change could be realized. From this point of view, in this study, it was tried to compare the functionality of the texts and visuals in the lecture book: “*Millî Kız Kırâati*” for the first grade students which was used in 1922 and the *Turkish* lecture book which is currently used for first grade students. For this purpose, the monitoring model which is one of the qualitative research methods, was used to analyse two books in terms of their forms and contents. As a result of the analysis, it was found out that the lecture book: “*Millî Kız Kırâati*” for the first

* Yrd. Doç. Dr., Uşak Ün. Eğt. Fak. Türkçe Eğt. Böl. El-mek: sadiyetutsak@hotmail.com

** Doç. Dr., Uşak Ü. Fen-Ed. Fak. Tarih Böl. El-mek: zekeryabatur9@gmail.com

grade students was insufficient in terms of its form features and up-to-date and functional in terms of its content features while the *Turkish* lecture book for first grade students is insufficient in terms of its form features and includes didactic knowledges in terms of its content features.

Key Words: Reading, Turkish, Lecture Book, Education, Turkish Education System

1.Giriş

Okullar, toplumun dinamik kalmasını sağlayan çocukları hayata hazırlama, üretken yeni nesillerin yetişmesi için bilgi ve becerileri kazandırma ve toplumun kültürel değerlerini gelecek kuşaklara aktarma görevini üstlenmiş birer eğitim kurumudur (Saedah 1990, 4). Eğitim kurumları, bu görevlerini gerçekleştirmek için okullarda çeşitli araç-gereçler kullanmaktadırlar. Bu araç-gereçlerden olan ders kitapları, eğitim malzemeleri olarak geçmişten günümüze kadar tartışmasız bir şekilde önemini korumaktadır (Hamsık 1984, 8). Ders kitapları, eğitim programlarının hem tamamlayıcısı konumunda hem de derslerin sınıf içi uygulamalarında rehber niteliğinde öğretmen ve öğrencilere kaynaklık etmektedir (Özmen 2006, 26; Bağlı 2002, 144; Ceyhan ve Yiğit 2004, 26; Alkan 1979, 244). Bu araçlar yoluyla milli kültürün ve temel fikirlerin çocuklara aktarılması, kitapların değerini daha da arttırmaktadır (Thomas 2008, 47; Liew 2007, 247; Yim 2003, 189; Balodimas-Bartolomei 2003, 70; Kalupa 1984, 294; Briscoe 2005, 22). Genel olarak ders kitapları, toplumda resmen kabul görmüş bilgilerin geleceğin kuşakları olan çocuklara aktarılmasını sağlayan bir kaynak niteliğini taşımaktadır. Ders kitapları yeni nesillere bilgi aktarma işlevinin yanı sıra, devrin siyasal ve toplumsal değerlerini çocukların ve gençlerin dimağlarına yerleştirmeyi de hedeflemektedir. Bu yaklaşıma özellikle tarih kitapları ve sosyal bilimlere yönelik ders kitapları hizmet etmektedir (Aslan 2010, 216; Lovorn 2003, 4).

Eğitim-öğretim araçları arasında bulunan ders kitapları, içerikleri aracılığıyla çocuklara önceden belirlenen bazı davranışları kazandırmada etkin bir görev üstlenmişlerdir (Binbaşıoğlu 1994, 33). Ders kitaplarında yer alan metinler aracılığıyla dilin inceliklerinin aktarılması ve anadili sevgisinin kazandırılması, ders kitaplarının eğitimdeki önemini arttırmaktadır. Bunun yanında, özellikle dil öğretimine ait ders kitaplarının çocukların okuma alışkanlığı edinmesinde önemli bir paya sahip olduğu ortaya konulmuştur (Huffman 1998, 14).

Geçmişten günümüze doğru gelindiğinde Osmanlı Devleti, İslam dünyasının yeni nesillerini yetiştirmek için geleneksel eğitim teşkilatını kullandıkları görülmüştür. Bu eğitim anlayışına göre Osmanlı Devleti'nde halka yönelik olarak, yükseköğretim seviyesinde medreseler ve temel eğitim seviyesinde sıbyan mektepleri açılmıştır. Fıkıh öğretmek için açılan medreselerin çoğunluğu İslamî ilimleri okutma üzerine yoğunlaşmıştır. Osmanlı Devleti döneminde, İslamî ilimlerin yanında müspet bilimler ikinci sırada yer almıştır. Fatih Sultan Mehmet devrinde açılan ve Osmanlı devrinin en ileri düzeyde medresesi olan Sahn-ı Seman'da İslamî ilimlerle alakalı olarak *İlm-i Kur'an*, *İlm-i Hâdis*, *İlm-i Fıkıh*, *Akaid*, ve *Tefsir* okutulmuştur. Bu medresede Fen ve Beşeri ilimler olarak da; *Kelâm*, *Mantık*, *Belâgat*, *Lûgat*, *Nahiv*, *Hendese*, *Hesap*, *Heyet*, *İlm-i Hikmet*, *Tarih* ve *Coğrafya* dersleri gösterilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Süleymaniye külliyesinde açılan üst düzey medresede, İslamî ilimler ağırlık kazanarak, müspet ve beşeri ilimler ile alakalı derslerin sayısı azaltılmıştır. Bununla beraber, Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyılın sonlarına kadar eğitimin seviyesi artmış; fakat daha sonra medreselerde eğitim gerilemeye başlamıştır. Medreselere müspet ilim dersleri zamanla kalktığı gibi, İslamî derslerde bile karşılaştırma yaklaşımı bir tarafa bırakılarak ezberci bir eğitim anlayışı yerleştirilmiştir (Şanal 2003, 150-153). Bunun sebebi ise naklî ilimlerin ders kitaplarındaki bilgilerin bozulmadan gelecek

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

kuşaklara olduğu gibi aktarılması anlayışından doğmuştur. Artık derslerde aklî ilimler yerine nakli ilimlerin içerdiği bilgiler ezberletilmeye başlanmıştır. Ezberlemenin kolaylaşması için ders kitapları nazım şeklinde yazılmıştır (Ergün 1996, 17).

Osmanlı medreselerine genel olarak bakıldığında nasıl bir ders programı uygulandığı, bu programların ne zaman ve nasıl bir değişime uğrandığı, hangi ders kitaplarının takip edildiği konusu hakkında araştırmacıların çalışmaları, eldeki verilerin yetersizliği ve medreselerin kendi içinde farklı kısımlara ayrılmasından dolayı somut olarak ortaya çıkarılamamıştır. Bunda müderrislerin eserlerinde kendi biyografileri hakkında verdikleri bilgiler konuya ışık tutmaktadır (Öktem 277, <http://ankara.edu.tr>02.06.2011).

Medreselerde eğitimin ileri düzeyde olduğu dönemlerde, asıl ders kitapları olarak müderrislerin ve âlimlerin yazdığı eserler okutulmuştur. Daha sonraları asıl ders kitaplarına yapılan şerh, hâşiye, ta'likat, ihtisar, telhis gibi çıkmalar * derslerde okutulmaya başlanmıştır (Ergün 1996, 4). Şerh ve haşiyelerin gereğinden fazla okutulması nedeniyle talebelerin bilgi dereceleri belli konular üzerinde sıkışıp kalmıştır. Ayrıca medreselerde okutulan ders kitaplarına alınan şerh ve haşiyeler, talebelerin kafalarını gereğinden fazla yormaya başlamıştır. Bundan ötürü medrese derslerinin bazılarının öğretilmesinden vazgeçilmiştir. Medreselerde okutulan kitapların yarısı veya üçte biri kullanılır hale getirilmiştir (Şanal 2003, 153). Medrese ders programları ve kitapları belli bir sıra takip edilerek talebelere tek tek okutulmamıştır (Ergün 1996, 4). Dersler ve derslerde okutulan kitaplar müderrislerin inisiyatifine bırakılmıştır.

Medreselerin ders programlarının gerilemesinde bazı devlet adamlarının da etkisi olmuştur. Ders programlarından fen derslerinin çıkarılmasına bazı devlet adamları göz yummuş, bazıları ise bu dersleri okutan müderrisleri hor görerek müderris olarak medreselere atanmalarını engellemişlerdir.

Medreselerde ortaya çıkan bu durum, zamanla medreselerin gerilemesinde önemli bir unsur olmuştur. Devletin gerileme ve çöküş dönemlerinde ihtiyaç duyulan asker ve memur yetiştirmek için yeni okullar açılmıştır. Devlet, batı tarzında açılan bu okulları destekleyerek köhneleşmiş olan medreseleri kendi haline terk etmiştir (Şanal 2003, 153).

Yeni usulde açılmaya başlanılan okulların oluşumu için yasal ve kurumsal yeni düzenlemelere gidilmeye, ayrıca yeni açılan okullarda verilmesi planlanan eğitimin niteliğine uygun ders kitaplarının ilk örnekleri de verilmeye başlanmıştır (Aslan 2010, 218). Bunlar arasında Başhoca Hüseyin Rıfki Efendi'nin *Lağım Risalesi* (1209), *Usul- Hendese* (1212), *İmtihani'l-Mühendisin* (1217), *Endaht Cetveli*, *Telhisü'l-Eşkal*, *İrtifa Risalesi*, Yahya Efendi'nin *Cer-i Eskal*, Başhocalardan Hafız Hacı İshak Efendi'nin *Mecmua-i Ulûm-u Riyaziye* adlı ders kitapları bu sahadaki ilk örneklerdir (Ergün vd., www.eğitim.edu.tr (18.05.2011) Batı tarzında açılan ilk mektep olan mühendishanenin ders kitapları Mühendishane Matbaası'nda basılmıştır. Bu matbaa daha sonra ilk ve orta dereceli okulların ders kitaplarını basmaya başlamıştır. Ahmet Cevdet Paşa ile Keçecizade Fuat Paşa'nın birlikte yazdıkları *Kavaid-i Osmaniye* (1850) ve Dr. Rüştü Bey'in sıbyan mektepleri için yazdığı *Nutbetü'l-Etfal* (1852) adlı kitaplar Türkçe alfabe derslerine ait ilk örneklerdir. Ayrıca Selim Sabit Efendi'nin muallimler için ders kitabı niteliğinde olan *Rehnuma-yı Muallimin* adlı eseri bu bağlamda önemli bir yer tutmaktadır. Batı tarzında açılmış olan okulların sayısı zamanla artış göstermiştir. Eğitimdeki bu gelişmeler karşısında Selim Sabit Efendi, başta Fransa olmak üzere bazı Avrupa devletlerinde farklı düzeylerdeki ders kitaplarını dilimize çevirerek, yeni eğitim anlayışına hazır hale getirmiştir. Cumhuriyet dönemine kadar, Osmanlı devrinde bu tarzda ders kitapları eğitim hayatımızın içinde yer almıştır. Maalesef yeni harflerin

* Eğitim tarihinde bu terimler genel olarak kitapların kenarlarında yazılan açıklamalar anlamında kullanılmaktadır.

kabul edildiği 1928 yılına kadar ne kadar ders kitabının basıldığı bilinmemektedir (Aslan 2010, 218).

Medreselerin köhneleşmesi beraberinde temel eğitim veren sıbyan mekteplerini de olumsuz yönde etkilemiştir. Sıbyan mekteplerinin takip edebileceği belli bir ders programı mevcut değildir. Bu mekteplerin amacı, çocuklara okullarda okuma yazma öğretmek, Kur'an-ı Kerim'i ve İslam dininin kurallarını belletmekti (Kodaman 1999, 57). Eğitimde yenileşme hamlesine medreseler gibi ayak uyduramayan sıbyan mekteplerinde gösterilen derslerde bir değişiklik yapılmamıştır. Ezberci sisteme sahip olan bu mekteplerde daha ziyade Kur'an talimi yapılarak, namaz sureleri ezberletilirdi. Tanzimatın ilan edildiği 1839 yılında, sıbyan mekteplerinden daha iyi eğitim verecek yeni okulların açılmasına karar verildi. Bu okullarda sıbyan mekteplerinden *Sarf* ve *Nahv* cümlelerini çocuklara daha iyi okutmak, ayrıca *Tuhfe-i Vehbi* isimli ders kitabı ezberletmek, *Türkçe İnşa* derslerine yer vermek, yazı meşk ettirmek, ahlak dersi verdimek planlanmıştır. İstanbul sıbyan mekteplerinde derslere mahallenin imamı, halife olarak adlandırılan yardımcıları, daha ziyade caminin müezzinleri derslere girerlerdi. Mektepte çocuklara, *Kur'an-ı Kerim*'in usul ve kaidelerini gösteren *Karabaş Tecvidi*, kelimeleri bellemek ve anlamlarını öğrenmek için *Subha-i Sıbyan*, sonra ise *Tuhfe-i Vehbi* adlı manzum kitaplar okutuluyordu. Çocuklara *Kur'an-ı Kerim*'in kıratını öğretmek için *Kıraat* dersleri verilirdi. *Usul-i Din* bilgisi için *İlm-i Hal*, *Mızraklı İlm-i Hal* ve sonra ise *Dürr-i Yekta* ders kitapları ezberletilirdi. (Kara vd.1997, 142, 162-164, 80). II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı ülkesinde medreselerin ıslahı için büyük gayret sarf edilmiştir (Ergün 1996, 340).

Ünlü şairimiz Yahya Kemal Beyatlı, 1889 yılında Üsküp'te Yeni Mektep ismindeki sıbyan mektebinde eğitim hayatına başlamıştır. Burada aldığı derslerin verimsiz olduğunu hatıralarında şöyle anlatıyor. “*Yeni Mekteb'e gide gele, gide gele üç sene geçmişti. Lâkin cüz kılıfındaki Elifbâ'yı henüz söktürememiştim. Yalnız Âdem, İdrîs, Nüh, Sâlih, İshak, İbrahim... diye peygamberlerin isimlerini iyi öğrenmiştim... Baba arada sırada Elifbâ cüzünü açarak, harfleri sorardı. Bilemezdim; hemen mahalle mekteplerine küfretmeğe başladım. Beni, öğrenebileceğim bir mektebe vereceğini söyler dururdu*”. (Yahya Kemal 1976, 21, 27). Yahya Kemal sekiz yaşında bir Sonbahar günü babası tarafından yeni açılmış olan yeni usuldeki Mekteb-i Edeb'e götürülmüştür. Mektebin müdürü olan Galib Efendi'nin odasına girdiklerinde Yahya Kemal'e yeni usulde hazırlanmış olan Elifba kitabından Elifbe'yi göstermiştir. Sıbyan mektebinde üç yılda sökemediği Elifba'yı o gün öğrenmiştir. İki ay sonra ise *Kıraat* kitabını da okumaya başlamıştır (Yahya Kemal 1976, 227-28). Bu bariz fark, eski sistemdeki sıbyan mektepleri ile yeni tarzda açılmış olan iptidai mektepleri arasındaki eğitimin niteliğini ortaya koymaktadır.

Abdülhamit devrinde ilk modern mektep, Beşiktaş'a Hasan Paşa Karakolu yanında Hamidiye Mekteb-i İptidaiye adıyla açılmıştır. Bu mektepte *Kur'an-ı Kerim* dışında *Hesap*, *Coğrafya*, *Tarih*, *Türkçe*, *Hüsn-ı Hatt* ve *Musikî* dersleri okutulmaktadır. Çocuklar, bu okullardaki derslerden sıkılmadıkları için hevesle buraya gitmektedirler (Kara vd. 1997, 133-135). II. Abdülhamit döneminde yeni açılan iptidai mektepleri ders programında *Kur'an-ı Kerim*, *İlm-i Hâl*, *Tecvid*, *Kavâid-i İmlâ*, *Hesap*, *Coğrafya*, *Tarih*, *Kırâat-ı Türkî*, *Sülüs* dersleri bulunmaktadır. Daha sonra 1882-1883'te bu derslere ilave olarak *Elifba-yı Osmanî*, *Mâlumât-ı İbtidâiye*, *Tâdâd* ve *Terkim*, *Sarf-ı Osmanî* dersleri konulmuştur (Kurnaz 1992, 19).

Önceden okullarda muallim, kitap ve hafıza saç ayağı önemli bir yere sahip iken, II. Meşrutiyet döneminde tabiat, eşya, hadise ve deneyler eğitim ve öğretim hayatında öne çıkmaya başlamıştır. Fakat eğitimdeki bu yeni anlayış bu dönemde pek de yaygınlaşmamıştır (Akyüz 2004, 242). II. Meşrutiyet döneminde, temel eğitim veren okulların meselelerinin en fazla hissedildiği bir dönem olmuştur. Bu durum, halkın ve devletin meselenin önemini idrak etmesini sağlamıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

Maarif Nezareti, meselenin hassasiyetinden dolayı çözüm arayışları içerisine girmiştir. Bu dönemde rüşdiyeler, iptidai mektepleri ile birleştirilmiştir (Ergün 1996,194). Aynı zamanda Maarif Nazırlığı yapmış olan Emrullah Efendi, İptidaiye tedrisatına büyük önem vermiştir. Bu okullarda eğitim ve öğretimin parasız olması gerektiğini savunan Emrullah Efendi, çocukların sokakta bırakılmamasını vurgulayarak, gerektiği takdirde zorla okula götürülmesi taraftarıdır. Halkın ve köylünün okutulması taraftarı olan Emrullah Efendi, tedrisat-ı iptidaiye eğitimine geç başlanmasının ülkelerin geri kalmasına neden olduğunu savunmuştur. (Ergün, 16-17, <http://dergiler.ankara.edu.tr> (18.05.2011). Maarif Nazırlığı döneminde okullarda okutulacak dersleri ve kitaplarını belirlemek için bir komisyon kurmuştur. Fakat komisyon çalışmasından bir netice alınamamıştır. 1910-1911 ders yılında okullarda genel olarak okutulan dersler şöyledir.

1. sene: *Elifba, Ecza-ı Şerife, Ulum-ı Diniyye, Hesap, Kıraat.*

2. sene: *Kur'an-ı Kerim, Ulum-ı Diniyye, Hesap, Tarih, Coğrafya, Kıraat.*

3. sene: *Kur'an-ı Kerim, Tecvid, Ulum-ı Diniyye, İlmihal, Malumat-ı Ahlakiye, Türkçe, Tarih, Coğrafya.*

Bu derslerde okutulmak üzere bazı tavsiyelerde bulunulmakla beraber, kesin bir ders listesi bulunmamaktadır (Ergün 1996,198).

Tanzimat devrine kadar kız çocukları, sadece temel eğitim veren sıbyan mekteplerine gitme imkânına sahiplerdi. Fakat, bu okullarda bile kız çocuklarının okumaları büyük ölçüde kısıtlanmıştır. Kız çocukları mahrem oldukları düşüncesi ile erkeklerden kaçırılıyorlardı. Sıbyan mekteplerine başlayan kız çocuklarını aileler sonradan, erkek muallimlerden ders almalarını gerekçe göstererek okuldan almışlardır. Bu anlayıştan dolayı kız çocukları sadık bir eş, itaatli, namuslu, temiz, ev işlerini bilen, eş ve çocuklarına bakmak için annesinin dizinin dibinde oturan bir eğitim sürecinden geçirilmiştir. Sadece üst düzey idarecilerinin ve nüfuzlu kişilerin kız çocuklarına özel hocalar tutularak iyi bir eğitim aldırılmıştır. Tanzimatın ilanından sonra 1859 yılında açılan Cevri Kalfa İnas Rüştiye Mektebi ile kız çocukları, zorlu bir süreç olsa bile eğitim hayatının içinde yer alma imkanını yakalamışlardır. Çünkü aileler bu okulda ders verecek kadın muallimlerin olmamasını gerekçe göstererek kızlarını okula göndermemişlerdir. Bundan dolayı 1870 yılında kızlar için öğretmen yetiştirecek olan Darümuallimat Mektebi açılmıştır. 1869 Maarif Nizamnamesi'nde kızların eğitimi konusunda özel bir düzenleme yapılmamıştır. Devletin Tanzimat'tan sonra eğitimde yenileşme hamlesi çerçevesinde kızlar için açılan iptidai ve rüşdiye mekteplerine devam ettikleri gibi, kendilerine yönelik mesleki eğitim veren okullar faaliyete geçtikçe eğitim sahasında etki alanları artmıştır. Kızlara yönelik ebe kursları ve sanayi mektepleri açılmıştır. II. Abdülhamit döneminde kızların eğitiminde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. 1876 Kanun-i Esasi'de eşit eğitim ve öğretim hakkına sahip olmuşlardır (Erdem 2007, 24-27). Fakat 1869 Maarif Nizamnamesi ile mektep masraflarının halk tarafından karşılanması gerekliliği, kız çocuklarını okutmaya çok istekli olmayan halkı olumsuz yönde etkilemiştir (Kurnaz 1992, 19).

II. Meşrutiyet döneminde hızla artan iptidai mekteplerinin ders programları erkeklerin yanı sıra, bazı özel durumlar dikkate alınarak kız okullarına da uyarlanmıştır. Bu dönemde kızlara eğitim hayatında önemli bir mevki kazandırılmaya çalışılmıştır (Ergün 1996, 199, 208). 1913 yılında iptidai mekteplerine yönelik çıkarılan programda; *Kıraat, Hatt, Lisan-ı Osmanî, Hesap, Hendese, Coğrafya* (bilhassa Osmanlı Coğrafyası), *Tarih* (bilhassa Osmanlı Tarihi), *Dürûs-ı Eşya, Malûmat-ı Tabîye ve Tatbikatı, Hıfzısihha, Malûmat-ı Medeniye ve Ahlâkiye ve İktisadiye, El İşleri ve Resim, Terbiye-i Bedeniye ve Mektep Oyunları, Talim-i Askerî* (erkek çocuklara), *İdare-i Beytiyye ve Dikiş* (kız çocuklara) dersler bulunmaktadır (Akyüz 2004, 244). Programda son iki ders, kız çocukları ile erkek çocukları arasındaki işlevsel ayrılığının temel eğitime yansımalarının açık bir delilidir. Fakat 1914 yılında iptidai mektebinde bir kız çocuğuna teneffüs zamanında sınıf dışına çıktığı için teşhir

Turkish Studies

cezası verilmesi, zihniyet bakımından arpa boyu ilerlenemediğinin bir emaresidir. Bu ferdi bir olay değildir, buna benzer daha başka hadiseler de yaşanmıştır (Ergün 1996, 199, 208).

Milli Mücadele yıllarından sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti devrinde eğitim ve öğretimde laik bir eğitim anlayışı çerçevesinde milli bir anlayışla yeniden yapılandırma sürecine girilmiştir. 3 Mart 1924 tarihli *Tevhid-i Tedrisat Kanunu*'nun kabul edilmesinden sonra derslerin ve ders müfredatları gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiştir. Bu kanun öncesinde derslere ait yapılan düzenlemeler oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. *Lisan-ı Osmanî ve Tarih-i Osmanî* ismini taşıyan dersler, Türk Dili ve Türk Tarihi ekseninde bir değişime uğramıştır. *Tevhid-i Tedrisat Kanunu*'ndan sonra dersler, ders içerikleri yeniden düzenlenmiştir. Yeniden hazırlanan ders kitaplarından dini içerikli bilgiler kaldırılmıştır. Bütün okulların Maarif Vekaleti'ne bağlanması ile yabancı ve Gayrimüslim okullarda *Tarih, Coğrafya ve Medeni Bilgiler* dersleri zorunlu hale getirilmiş ve Türkçenin de tedrisi sağlamıştır (Aslan 2010, 218). İlkokullarda okutulan *Ahlak ve Malumat-ı Vataniye* dersi, 1926 yılında ismi değiştirilerek *Yurt Bilgisi* adını almıştır. *Türkçe, Tarih, Coğrafya, Hayat Bilgisi* derslerinin müfredatta ders saatleri arttırılmıştır. Köylerde öğretmenlerin ders verdiği köy okullarının süresi üç yıl olarak belirlenerek, ders programları ona göre düzenlenmiştir. Din dersleri ilkokulların birinci ve ikinci sınıflarından kaldırılmıştır. 1930 yılında ise din dersleri beşinci sınıfa kaydırılmıştır. Köy okullarında ise üçüncü sınıfta ders programında din dersleri, perşembe gününe yarım saat konulmuştur. 1926 yılı ders programının genel bakış açısı, yeni nesli bulunduğu çevreye ve hayata kolayca uyum sağlayabileceği hedefine yönelik bireyler yetiştirmektir. Bu yaklaşım eğitim hayatında başarılı olamamıştır. Bu nedenle 1936 yılında yeni ders programı, Cumhuriyet Halk Partisi'nin eğilimi doğrultusunda siyasi bir içerik kazanmıştır. Birinci Milli Eğitim Şurası'nda ilkokulların ders programı köy ve şehirlerde yeni bir düzenleme ile köylerde öğrenim süresi beş yıla çıkarılmıştır (Sakaoğlu 1993, 62-63, 102).

Cumhuriyet Türkiye'sinde ilk ve ortaöğretim için hazırlanan taslak şeklindeki programlar dışında 1926, 1936, 1948 ve 1968 yıllarında dört belli başlı ders programı hazırlanmıştır. 1970'li yıllarda sekiz yıllık zorunlu eğitim ve öğretime geçilmesi ile ders programları sürekli değişime uğramıştır (Arslan, <http://yayim.meb.gov.tr> 02.06.2011). İlk defa 1973 yılında hazırlanan Milli Eğitim Temel Kanunu ile ilköğretim sekiz yıla çıkarılmıştır. 1981-1982 yılında ilk denemeleri başlatılmış ve ülke genelinde 1997-1998 ders yılında sekiz yıllık eğitime başlanmıştır. Bu kanun hazırlanırken Cumhuriyet devrinin ilkokul programları gözden geçirilerek tekrar düzenlenmiştir. Bu yeni düzenlemedeki amaç, çocuklara iyi bir vatandaş olmak için temel bilgi, beceri ve davranışları kazandırarak, hayata ve üst düzey öğretime hazırlamaktır (Akyüz 2004, 316-317).

Tablo 1: Ders programlarının karşılaştırılması

1924 yılında Düzenlenen İlk Ders Programı (Cicioğlu, 1985: 94)	1926 yılı Ders Programı (Cicioğlu, 1985: 96)	1936 Yılı Ders Programı (Sakaoğlu, 1993: 65-66)		1940 Yılı Ders Programı (Tutsak, 2002: 16)	1981-1982 Yılı Ders Programı (Akyüz, 2004:318).
		Şehir Okulları	Köy Okulları		
Alfabe		-	-	-	-
Kıraat (İnşaat ve Temsil)		-	-	-	-
İmlâ		-	-	-	-
Tahrir		-	-	-	-
Sarf		-	-	-	-

Turkish Studies

Kur'an-ı Kerim ve Din Dersleri		-	-	-	-
-	Türkçe (Alfabe, Kıraat, İmlâ, Tahrir, Gramer, El yazı)	Türkçe	Türkçe	Türkçe	Türkçe
Tarih	Tarih	Tarih	Tarih	Tarih	Sosyal Bilgiler
Coğrafya	Coğrafya	Coğrafya	Coğrafya	Coğrafya	
Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniyye	Yurt Bilgisi	Yurt Bilgisi	Yurt Bilgisi	Yurt Bilgisi	
Tabiat Tetkiki, Ziraat, Hıfzısıhha	Tabiat Dersleri	Tabiat Bilgisi	Tabiat Bilgisi	Tabiat Bilgisi	Fen Bilgisi
-	Eşya Dersleri	-	-	-	-
-		Aile Bilgisi	Aile Bilgisi	Aile Bilgisi	-
-	Hayat Bilgisi	Hayat Bilgisi	Hayat Bilgisi	Hayat Bilgisi	Hayat Bilgisi
Hesap	Hesap-Hendese	Aritmetik-Geometri	Aritmetik-Geometri	Hesap-Hendese	Matematik
Hendese					
Resim	Resim-Elişi	Resim-İş	Resim Yazı	Resim-İş	Resim-İş
El İşleri					
Yazı (Sülüs-i Rık'a)		Yazı	-	Yazı	-
Musikî	Musikî	Müzik	-	Müzik	Müzik
Terbiye-i Bedeniyye	Jimnastik	Jimnastik	-	Jimnastik	Beden Eğitimi
-		-	-	-	Eğitsel Çalışmalar
-		-	-	-	Ahlak Bilgisi ¹

Cumhuriyet tarihinde ilk mektepler için ilk defa erkek ve kızlara ayrı ayrı müfredat programı hazırlanmıştır. Yukarıda verilen erkek programından ayrı kızlar için beşinci sınıfta haftada bir saat olmak üzere *Ev İdaresi*, üç, dört ve beşinci sınıflar için haftada iki saat *Dikiş*, *Biçki* ve *Nakiş* dersleri ilave edilmiştir. 1926 yılı ders programında kızlar için ayrıca *Ev İdaresi* ve *Dikiş* dersleri de okutulmuştur (Cicioğlu 1985, 95-96).

Demokrat Parti döneminde Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren ilkokullarda okutulan *Tarih*, *Coğrafya* ve *Yurttaşlık Bilgisi* dersleri; *Toplum ve Ülke İncelemeleri*, *Tabiat Bilgisi*, *Tarım* ve *Aile Bilgisi* dersleri; *Fen* ve *Tabiat Bilgisi* adı altında toplanmıştır (Sakaoğlu 1993, 114).

¹ 1982 Anayasası'nda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ilk ve orta öğretimde zorunlu hale getirilmiştir.

Cumhuriyet'in ilanının hemen öncesinde Maarif hayatının şekillenmesine öncülük yapmış olan Selim Sırrı, Ali Haydar, Abdülfeyyaz Tevfik, Mustafa Rahmi, Şemsettin Sami gibi kişiler, ders kitaplarının hem dil hem de duygu yönünden değiştirilmesi gerektiğini beyan etmişlerdir (Ergün 1997, 36-37). Ders kitaplarının Cumhuriyet anlayışına uygun olarak hazırlanması düşüncesi hakim olmasına rağmen, *Tevhid-i Tedrisat Kanunu*'nun kabulünden sonra kısa sürede ders kitaplarının yeni eğitim anlayışına göre düzenlenmesi maalesef mümkün olamamıştır. Bu yüzden Osmanlı'dan kalan ders kitapları yeni müfredatla belirlenmiş olan ilkeler ve hedefler doğrultusunda yeniden elden geçirilerek düzenlenmiştir. Eski eğitim anlayışına ait bilgiler ders kitaplarından çıkartılmış, ayıklanmış ve yeni konular eklenmiştir. Böylece okullarda ders kitapları meselesi, kısa sürede geçici bir çözüme kavuşturulmuştur (Aslan 2010, 219).

Cumhuriyet'in ilk on yıllık sürecinde bir komisyon marifetiyle okullarda okutulacak olan ders kitapları tespit edilmiştir. Komisyonun ders kitabı olarak seçtiği kitapların basımı serbest bırakılmıştır. Bu nedenle bu kitapların basımı değişik basımevleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Komisyon, seçtiği ders kitapları arasından okulların hangi ders kitaplarını okutmaları hususunda kitapların seçimini kendilerine bırakmıştır. Bundan dolayı öğretmenler kendi dersleri için uygun buldukları kitabı seçerek derslerde okutmuşlardır. Fakat yayınevlerinin basmadığı ya da basamadığı seçilmiş ders kitaplarının öğretmen ve öğrencilerin derslerde kullanımına sunulmaması, bu uygulamanın olumsuz bir yönünü ortaya koymaktadır. Eğitim ve kültür hamlesinin gelişmesinde *Telif ve Tercüme Heyeti* ve *Talim ve Terbiye Dairesi*'nin bilgi üretim ve paylaşım merkezlerinin ve ağlarının oluşturulmasına önemli katkı sağlamıştır. Bu çerçevede 1930'lu yılların başlarından itibaren tamamlanan kitaplar, derslerde talebe ve öğretmenlerin eline ulaştırılmıştır (Aslan 2010, 219-120).

Osmanlı Devleti'nin hukuken sona erdiği 1922 yılında Maarif Nezareti'nin inas iptidaiye ve sultaniye mekteplerinde okutulmak üzere kabul edilen eser arasında Darümuallimat mezunu Pakize Hanım'ın hazırlamış olduğu *Millî Kız Kırâatı* ders kitabı da bulunmaktadır. Osmanlı döneminden Cumhuriyet Türkiye'si'ne miras kalan bu ders kitabı, Maarif Vekaleti tarafından 1924-1925 ders yılında ilk mekteplerde okutulmak üzere kabul edilmiş kitaplar arasında bulunmaktadır. Pakize Hanımın bu kitabından başka, Nazım Bey'in *Kıraat-ı Beytiye*, Leyle Nigar Hanım'ın *Resimli Yeni Kıraat*, Ahmed Halid Bey'in *Bizim Kıraat* (birinci kısım) ders kitapları sadece kız mekteplerinde okutulması kararı alınmıştır (Aslan 2010, 121). Pakize Hanım'ın aşağıda incelediğimiz ders kitabından başka, ilk mekteplerin daha sonraki sınıflarında okutulmak üzere *Millî Kız Kıraatı* adı ile diğer ders kitapları da bulunmaktadır (Pakize Hanım 1338-1340, son sahife).

1924 yılı Mart ayında Maarif Vekili Vasıf Bey, kız ile erkek çocuklarının beraber aynı ders programını takip etmesi gerektiğini açıklayarak karma eğitime geçileceğinin işaretini vermiştir (Ergün 1997, 81). 22 Mart 1926 tarihinde çıkarılan Maarif Teşkilatına Dair Kanun'da kız erkek ayrımı yapılmaksızın bütün çocukların aileleri tarafından ilkokula gönderilmeleri zorunlu kılınmıştır. Bu kanunla toplu tedris ilkesi getirilmiştir. Bu yöntemde dersler ayrı ayrı değil, bir konu etrafındaki her şey anlatılacak, ayrıca öğrenciler deney ve gözleme yönlendirilecektir. Fakat bu ders şekli öğretmenler tarafından iyi anlaşılmasından dolayı bu yöntem daha sonraya bırakılmıştır. 1929 yılında çıkarılan İlkmektepler Talimatnamesi'nde öncelikli olarak çocukları milli hayata iyi bir şekilde hazırlamak anlayışı hakimdir. Eğitimde, Türklük ve Türk vatani esas ekseni teşkil etmekte idi. Dr. Reşit Galip'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde 1933 yılında yazılan ve her sabah okullarda okutulan andımız bu anlayışla hazırlanmıştır (Akyüz 2004, 317-318). Cumhuriyet Halk Partisi, kendisini Cumhuriyetin temeli olduğu düşüncesinden hareketle 1936 yılı ders programı doğrultusunda cahilliği gidermek, yeni nesli Cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi ve inkılapçı bir vatandaş yetiştirmeyi hedeflemiştir (Sakaoğlu 1993, 63). 1948 ders

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

programında Türk ırkı ve Türklerin derin tarih temaları üzerine vurgu yapılmıştır. 1968-1995 yılları arasında ise bu anlayış çok partili hayatın özelliklerine uygun olarak Atatürkçü düşünce sistemi, yol gösterici bir anlayışa oturtulmuştur. Ayrıca insan hak ve hürriyetleri, demokrasi kavramları müfredat içerisinde yer bulmuştur (Türer 1998, 55).

2.Yöntem

Bu çalışmanın amacı, ders kitaplarında değişen anlayışın olumlu ve olumsuz yönlerini metin ve görsellerden hareketle ortaya koymaktır. Çalışma nitel bir araştırma olup veriler ulaşmak için doküman incelemesi tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışmanın verileri ders kitaplarında yer alan metinlerin incelenmesinden elde edilmiştir. Osmanlıca yazılan birinci sınıf *Millî Kız Kırâati* kitabı transkrip edilmiş ve metinler içerik analizine tabi tutularak konu ve kahramanlara göre kodlanmıştır. Birinci sınıf *Millî Kız Kırâati* kitabı 65, birinci sınıf Türkçe ders kitabında ise 16 metin bulunmaktadır. *Millî Kız Kırâati* kitabından seçkisiz atamayla 42 metin çalışmaya dâhil edilmiştir. Metinlerde kahramanlar, cinsiyete göre erkek, kadın ve çocuk olarak sınıflandırılmıştır. Buradan hareketle metinlerde kadın ve erkek dağılımı buna bağlı olarak kadın ve erkeklerin sosyal statü/rolleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İncelenen Eserler

Pakize Hanım, Birinci Sınıf *Millî Kız Kırâati* Kitabı, Evkaf Matbaası, İstanbul, 1338-1340.

Elif Şahbaz Dağlıoğlu ve Taha Çağlaroğlu, Birinci Sınıf *Türkçe* Ders Kitabı, Set Yayınları, İstanbul, 2007.

Veri Toplama ve İnceleme Tekniği

Çalışmanın verilerine ulaşmak için eseler taranmış, doküman incelemesi tekniğinden yararlanılmıştır. Bu amaçla incelenen ders kitapları önce biçim daha sonra ise içerik özelliklerine göre incelenerek karşılaştırılmıştır.

3. Bulgular

Ders kitabı eğitim ve öğretim için tarihi süreç içerisinde her zaman güncellik ve işlevselliğini koruyagelmıştır. Bu anlamda ders kitapları, çocuklara kazandırılmak istenen davranışlar için bir araç olarak kullanılmıştır. Ders kitapları hem teorik hem de uygulamaya dayalı bilgileri içeren yardımcı kaynaklardan biridir.

3.1. Ders Kitaplarının Tanıtımı: Pakize Hanım, Birinci Sınıf *Millî Kız Kırâati* Kitabı, Evkaf Matbaası, İstanbul, 1338-1340.

Elif Şahbaz Dağlıoğlu ve Taha Çağlaroğlu, Birinci Sınıf *Türkçe* Ders Kitabı, Set Yayınları, İstanbul, 2007.

Farklı dönemlerde okutulan bu kitaplar iki ana başlık altında incelenerek karşılaştırılmıştır.

3.2. DERS KİTAPLARININ BİÇİM AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.2.1. Ön Kapak

Görsel 1: *Birinci Sınıf Millî Kız Kırâati*

Görsel 2: *Birinci Sınıf Türkçe Ders Kitabı*

Millî Kız Kırâati kitabının kapağında bir kadın ile iki kız çocuğuna, birinci sınıf *Türkçe* ders kitabının kapağında ise büyük ya da küçüklere ilişkin herhangi bir görsel yer verilmemiştir. Birinci görselin kapağından hareketle içerikle ilgili ipuçları verilirken, ikinci kapakta ise içerik hakkında bir görsel kullanılmamıştır.

3.2.2. Kitabın Sırtı ve Ciltlemesi

Millî Kız Kırâati kitabının sırt kısmı dikişli, ciltleme kalın kartondan; birinci sınıf *Türkçe* ders kitabının sırt kısmı ise tutkalla yapıştırılmış ve ince kartondan yapılmıştır.

3.2.3. Arka Kapak

Görsel 3: Birinci Sınıf *Millî Kız Kırâati*

Görsel 4: Birinci Sınıf *Türkçe Ders Kitabı*

Millî Kız Kırâati'nin arka kapağında çocukların faydalanabileceği ve okuyabileceği bir kitap listesi, *Türkçe* ders kitabının arka kapağında ise kahvaltılık yapan bir kız çocuğu ve kitabın basılmasına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.2.4. İç Kapak

Millî Kız Kırâati'nin iç kapağında kitabın içeriğine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bunun yanında kitabın yazarı ve basıldığı yer ve yıl da iç kapakta bulunmaktadır. Birinci sınıf *Türkçe* ders kitabının iç kapağında birinci sınıf *Millî Kız Kırâati*'nde olduğu basıldığı yıl, yer ve yazarların adı yer almaktadır.

Turkish Studies

3.2.5. İkinci Yaprak ve Devamı

Millî Kız Kırâati'nin iç kapağından sonra metinlere geçilmiştir. Birinci sınıf *Türkçe* ders kitabının iç kapağından sonra bayrak, İstiklal Marşı, Atatürk portresi, içindekiler ve organizasyon şeması yer almaktadır.

3.2.6. Diğer Yapraklar

Millî Kız Kırâati'nin ebadı 18,5x12,6cm ve sayfa kenar boşluklar sol, üst ve alt 15mm, sağ boşluk 5mm olarak bırakılmıştır. Kitabın kalınlığı 1,4 cm'dir. Birinci sınıf *Türkçe* ders Kitabı 19,5x27,5cm ebadında olup sayfa kenar boşluklarında herhangi bir standart bulunmamaktadır. Kitabın kalınlığı 5mm'dir. Her metin kullanılan görsellere göre tasarlanmıştır.

3.2.7. Ders Kitaplarının Sonlarındaki Sayfalar

Millî Kız Kırâati'nin son sayfalarında sözlük ya da yazar hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Kitabın arka kapağında yazar tarafından okunması için önerilen bir kitap listesine yer verilmiştir. Birinci sınıf *Türkçe* ders kitabının son sayfalarında sözlük, kaynakça ve Türk dünyası haritası bulunmaktadır.

3.2.8. Ders Kitaplarındaki Görsel Tasarım

Millî Kız Kırâati'nin görsel tasarımı sayfa tasarımına uygun olarak yapılmıştır. Görseller karakalemle çizilerek ve genelde metinlerin üst kısmında bulunmaktadır. Çoğu metinde ise görsel kullanılmamıştır. Birinci sınıf *Türkçe* ders kitabında ise görsel tasarımı sayfanın tamamını kaplayacak şekilde kullanılmıştır. Bütün görseller renkli olup bir olay örgüsüne göre verilmiştir.

3.3. DERS KİTAPLARININ İÇERİK AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.3.1. Metinlerin Konusu

Birinci sınıf *Millî Kız Kırâati* ve *Türkçe* ders kitabı içerik analizi yapılırken ders kitaplarında yer alan metinlerin veriliş sırası, adı, konusu ve kahramanların sosyal statü ve rollerine göre Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Birinci sınıf millî kız Kırâati ve Türkçe ders kitabında yer alan metinler

Metin Sırası	Birinci Sınıf <i>Millî Kız Kırâati</i> Kitabı			Birinci Sınıf <i>Türkçe</i> Ders Kitabı		
	Metin Adı	Konu	Sosyal Roller	Metin Adı	Konu	Sosyal Roller
1	Fikret'in Mezarında	Ölüm	Yok	Oyuncakları	Çocukların oyuncakları	Çocuk
2	Ana Sütü	Beslenme	Anne, çocuk	Ebe Ebe Gel Bize	Çocuk oyunu	Çocuk
3	Gıda Sanayi	Beslenme	Anne, çocuk	Sporun Önemi	Sporun faydaları	Yok

Turkish Studies

4	Akıl ve İrade	Anlama	Kız çocuğu, erkek çocuğu	Güreş	Yağlı güreş oyunun yapılışı	Çocuk, Baba
5	Gözyaşı	Üzüntü	Yok	Besinler	Sebze ve meyveler	Yok
6	Atina Kadınları	Kadın Eğitimi	Genç Kız, Eş, Ev Hanımı	Mesleğimiz	Çeşitli meslekler	Öğretmen, kız çocuğu, erkek çocuğu
7	İstanbul	İstanbul Tarihi	Yok	Reklamların Etkisi	Reklamların kullanım amacı	Yok
8	İstanbul'un Hevası	İstanbul İklimi	Yok	Bayram Alışverişi	Kimsesizlerin hatırlanması	Kız çocuğu ve erkek çocuğu
9	Ayasofya Cami Şerif	Mimari Yapı	Yok	Melek Gibi	Rüya	Anne
10	Bülbül	Hayvan Sevgisi	Kız çocuğu, baba	Üç Uçan Çocuk	Uzay	Çocuk
11	Bir Yazıyı Nasıl Olmalı?	Okuma Kuralları	Yok	Gökkuşağı	Gökkuşağın oluşumu	Yok
12	İyilik ve Fenalık	İyilik ve Fenalığın Getirdikleri	Yok	Nine ve Sepetleri	Çocuk sevgisi	Nine, kız çocuğu
13	İyilik ve Fenalığın Muhtelif Dereceleri	İyilik ve fenalığın uygulamaları	Anne, çocuk	Mevsimler	Mevsimlerin oluşumu	Yok
14	Yılan	Kötülüğün ortaya çıkışı	Kız çocuğu, erkek çocuğu Anne	Güneş Tatile Çıktı	Güneşin yakıcılığı	Erkek çocuğu
15	Peri Elleri	Yoksulluk	Anne, erkek çocuk, baba	Gökyüzü	Gökyüzünün özelliği	Yok
16	Hububat	Hububatların özellikleri	Genç kız	Mavi Deniz	Yaz tatili	Abla, anneanne
17	Hamurlu Gıdalar	Unlu ürünler	Yok			
18	Ekmek	Ekmeğin yapımı	Yok			
19	Şeker	Şekerin yapımı	Yok			
20	Çikolata	Çikolatanın yapımı	Ev hanımı			

Turkish Studies

21	Kullanılmış Eşyadan İstifade	Eski eşyaların değerlendirilmesi	Anne, ev hanımı, kız çocuğu			
22	Rüzgâr	Rüzgârın oluşumu	Yok			
23	Deniz	Denizin özellikleri	Yok			
24	İdris Çavuş	Vatan sevgisi	Asker, çocuk, ağa			
25	Tevhid	İnanç	Yok			
26	Bakla Taciri'nin Kızları	Zekilik	Kız çocuğu, vali, baba,			
27	Hakiki İnkılab	Bayrak sevgisi	Erkek çocuğu, baba, öğretmen hanım,			
28	Her İşin Bir Ehli Vardır	Emeğe saygı	Ev hanımı, baba, hizmetçi genç kız			
29	İstihmam	Banyo yapmanın önemi	Yok			
30	Maarif	Kız çocuklarının eğitimi	Ev hanımı, anne, kız çocuğu, erkek çocuğu			
31	Mütalaa ve Kitap	Kitap okumanın önemi	Anne, baba, kız ve erkek çocukları, genç kız			
32	Şefkatli Peder	Aile sevgisi	Anne, kız çocuğu, baba			
33	Garib İhtiyar	Yaşlılık	Yaşlı adam			
34	Sefil Peder	İç içmenin zararları	Anne, baba ve kız çocukları			
35	Cırcır Böcekleri	Mutluluğun kaynağı	Anne, kız çocuğu, işveren			
36	Ağla Bülbül	Vatanın işgali	Nine, anne, koca, çocuk			
37	Bir Kedi ile Arı Kuşu	Acı duygusu	Yaşlı kadın			
38	Mısır'daki Ehram	Bir yapının inşası	Yok			

Turkish Studies

39	Hindistan'da Ateşperestler	Hindistan'daki ölüm merasimleri	Ev hanımı, koca, kız çocuğu ve erkek çocuğu			
40	İki Yol	Hayatın görünen ve görünmeyen yönü	Yaşlı adam, kız çocuğu, ev hanımı			
41	Azim	Kaybetmek	Baba ve erkek çocuk			
42	Durmayalım	Uykusuzluk	Erkek çocuk			

Bu kitapta konular günlük hayata katkı sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Metinlerde kahramanlar genellikle kadın ve çocuklardan, ele alınan konular didaktik bilgilerden oluşmaktadır. Metinlerin eğitimsel yönü ön plana çıkarılmıştır. Metinlerde anlaşılır bir dil kullanılmış ve temel ihtiyaçları karşılayacak örneklere yer verilmiştir.

Ders kitabına alınan metinler, verilmek istenen mesajı açık bir şekilde vermektedir. Çocukların günlük yaşamda uygulayacağı bilgilerin ders kitabında yer alması, kitabın kullanılabilirliğini güçlendirmektedir. Özellikle çocukların yaş ve ilgi düzeylerinin göz önünde bulundurulması dikkate alınması gereken bir nokta olarak düşünülmektedir.

3.3.2. Birinci Sınıf Millî Kız Kırâati Ders Kitabı Metinlerinin Analizi

Fikret'in Mezarında: Bu metin şiir olarak verilmiştir. Metinde Fikret'e duyulan özlem ve onun ölümünün ardında yaşananlar anlatılmıştır.

Kadınlara yönelik herhangi bir ifade kullanılmamış ve herhangi bir görsele de yer verilmemiştir.

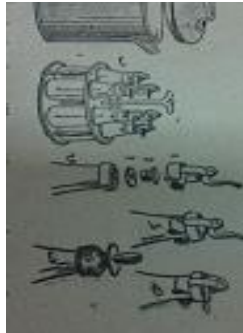
Ana Sütü: Bu metin düz yazı olarak verilmiştir. Metinde anne sütünün faydaları ve çocuğun annesini emmesinin sağlık açısından faydaları anlatılmıştır.

Metinde, kadının annelik ve çocuğun yaşamındaki önemine dikkat çekerken onun çocuğun kişiliğini oluşturmadaki rolüne dikkat çekilmiştir.

Görsel 1

Görsel 2

Görsel 3

Turkish Studies

Görsellerde bir fotoğraf ve iki çizim kullanılmıştır. Birinci görselde annenin çocuğu nasıl beslemesi gerektiği konusunda bilgilendirmekte, diğer iki görselde ise sütun hazırlanışına ilişkin çizimler kullanılmıştır.

Gıda Sanayi: Metinde, günlük beslenme sırasında kullanılan temel gıdalar ele alınmıştır. Gıdalar insanın sağlıklı yaşamının önemli kaynakları olarak belirtilmiştir.

Metinde kahramanlar anne ve çocuk olarak verilmiştir. Bu metinle ilgili görsel kullanılmamıştır.

Gözyaşı

Şiirde insanın sevgi ve acımadan duyduğu üzüntü dile getirilmiştir. Şiirle ilgili herhangi bir görsele yer verilmemiştir.

Atina Kadınları

Metinde Atina Kadınları'nın birçok hizmette bulunduğunu hatta askere bile gittikleri vurgulanmıştır. Evlerde kadınlara özgü yerlerin olduğu belirtilmiştir. Metinde kahraman olarak ev hanımları ve genç kızlar yer almıştır.

Görsel 4

Görselde üç kadın motifi kullanılmış, kadınların estetik ve zarif varlıklar olduğuna işaret edilmiştir.

İstanbul

Metinde İstanbul'un tarihsel özellikleri ile şimdiye kadar hangi uygarlıklara ev sahipliği yaptığı ifade edilmiştir.

Metinde İstanbul ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir.

İstanbul'un Havası

Metinde İstanbul ikliminin yaz ve kış mevsimlerinde değiştiği özellikle ağustos aylarında sıcaklıkların yüksek olduğu belirtilmiştir.

Bu metinle ilgili görsel kullanılmamıştır.

Ayasofya Camii Şerifi

Metinde bu tarihi binanın bir ibadet olarak yapılması planlanmış, önce kilise daha sonra Türklerin İstanbul'a gelmesiyle birlikte camiye dönüştürüldüğü belirtilmiştir.

Görsel 5

Görselde siyah beyaz bir fotoğrafa yer verilmiş, muhteşem yapının nitelikleri ön plana çıkarılmıştır.

Bülbül

Metinde bülbülün kendine özgü bir sesinin olduğunu ve bu sesin çok etkileyici olduğu belirtilmiştir.

Bu metinde kadın, kız çocuğu konumunda verilmiştir. Metinle ilgili görsel kullanılmamıştır.

Bir Yazı Nasıl Olmalı?

Metinde, noktalama işaretlerinin kullanmanın anlamlı okuma açısından önemi üzerinde durulmuştur.

Metinde kadına ilişkin herhangi bir ifade bulunmamaktadır.

Görsel 6

Görselde annenin çocuğuyla birlikte bir kitabı okuyuşu gösterilmiştir. Annenin, kitabı tutuş biçimi ile çocuğu kitaba yönlendirme durumu dikkat çekici olmuştur.

İyilik ve Fenalık

Metinde iyilik ve fenalığın yapan ve yaptırana birçok şey kazandırdığı belirtilmiştir. Metinde kadına ilişkin herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Metinle ilgili herhangi bir görsel kullanılmamıştır.

Turkish Studies

İyilik ve Fenalığın Muhtelif Dereceleri

Metinde, iyilik ve fenalığın farklı uygulamalarının olduğu ve bu uygulamaların hak, adalet, komşuluk hakları gibi özelliklerinin önemli olduğu belirtilmiştir. Metinde kadına ilişkin herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Metinle ilgili herhangi bir görsel kullanılmamıştır.

Yılan

Metinde insanın güzel yaşamını etkileyen gizli kötülüklerin olduğu ifade edilmiştir. Kötülükler, yılan zehri gibi insana zarar verebilir.

Metinde kadın, kız çocuğu ve anne olarak verilmiştir.

Görsel 7

Peri Elleri

Metinde, babasını kaybetmiş bir çocuğun annesiyle birlikte yaşamla mücadelesi anlatılmıştır.

Metinde kadın yaşam savaşı karşısında ayakta durmaya çalışan bir anne olarak tasvir edilmiştir.

Görsel 8

Görsel 9

Görsel 10

Görsellerde çocuğu sürekli koruyan bir el ve bu elin bir melek eli gibi korucu olduğu gösterilmiştir.

Hububat

Metinde, hububat çeşitlerinden buğday ve pirincin farklı yerlerde yetiştiği, bazı ülkelerin bu hububatları farklı yerlerde kullandığı belirtilmiştir.

Metinde, kadın bir genç kız olarak ifade edilmiştir.

Görsel 11

Görsel 12

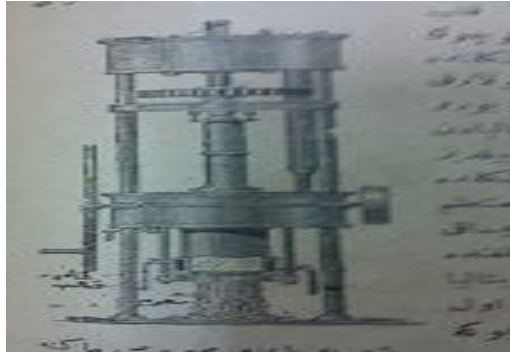

Görsellerde hububatların tohum ve tarladaki şekilleri verilerek yetiştirilmesine ilişkin bilgiler tasvir edilmiştir.

Hamurlu Gıdalar

Metinde makarna, irmik ve yufka gibi ürünlerin yapımında buğdayın kullanıldığı, makarnanın ise İtalya'da üretildiği belirtilmiştir.

Görsel 13

Görselde hamur yapımında kullanılan bir araca yer verilmiş ve bu araç metinde ayrıntılı bir şekilde tanıtılmıştır.

Ekmek

Metinde, ekmeğin üretim aşamasından sofraya kadar gelişi anlatılmıştır.

Görsel 14

Görselde tarlada çalışan ve ekmeğin hammaddesini elle biçen işçilere yer verilmiştir. Görselde hem erkek hem de kadınların tarlada çalıştığı görülmektedir.

Şeker

Metinde şekerin yapımında kullanılan malzemeler ve bunların, çok yenilmesi durumunda mide ve dişe vereceği zararları anlatılmıştır.

Görsel 15

Görsel 16

Görsellerde şekerin hammaddesi olan şeker pancarı ve kamışına yer verilmiştir.

Çikolata

Metinde çikolata yapımında kullanılan maddelerle, çikolatanın Amerika ve Fransa gibi ülkelerde üretildiği anlatılmıştır.

Görsel 17

Turkish Studies

Görselde çikolata üretiminde kullanılan kakao ağacı ve tanelerine yer verilmiştir.

Kullanılmış Eşyadan İstifade

Metinde evde kullanılmayan elbiselerden çocuklara çeşitli giysilerin yapılması ve bunların nasıl yapılacağı konusunda bilgi verilmiştir.

Metinde, kadın anne ve kız çocuğu olarak ifade edilmiştir.

Görsel 18

Görsel 19

Görselde bir giysinin nasıl dikileceğine dair ölçülere yer verilmiştir. Görsele bakılarak eski bir giysiden yeni bir giysi yapılması mümkündür.

Rüzgâr

Metinde, rüzgârın havanın ısınması ve soğumasına bağlı olduğu belirtilmiştir.

Görsel 20

Deniz

Metinde, denizin karalara göre dünyada kapladığı yeri, denizin derinliği, hareketi, denizde yaşayan canlı hayvanların özellikleri ve denizin canlılar için faydaları anlatılmıştır.

Görsel 21

Görsel 22

Görsel 23

Görselde metni destekleyen motiflere, denizde yaşayan canlıların görsellerine yer verilmiştir.

İdris Çavuş

Metinde, vatan uğruna çarpışan bir askerin kahramanca savaşarak şehit düşüğü anlatılmıştır.

Metinle ilgili görsel kullanılmamıştır.

Tevhid

Şiirde, insanların Allah'a inanmaları ve insanlar arasında ayırım yapılmaması gerektiği ifade edilmiştir.

Bu şiirle ilgili görsel kullanılmamıştır.

Bakla Taciri'nin Kızları

Metinde, bir bakla tacirinin kızlarından birinin valiyi düşünceleriyle zor duruma düşürmesi, valinin ise kızı küçük ve zor duruma düşürmek için babasına kötülük etmek istemesi ve kızın sürekli çözümler üreterek üstün gelmesi anlatılmaktadır.

Metinde, kadın kız çocuğu rolünde verilmiştir.

Metinle ilgili görsel kullanılmamıştır.

Hakiki İnkılab

Metinde, bayrağın bir millet için önemine değinilmiş, Türklerin tarih boyunca nereleri fethettiği ve günümüzde ise birçok yerin kaybedildiği anlatılmıştır.

Metinle ilgili görsel kullanılmamıştır.

Her İşin Bir Ehli Vardır

Metinde, herkesin anladığı bir iş olduğu ve bu işi yapana saygı duyulması gerektiği vurgulanmıştır.

Metinde kadın ev hanımı, erkek reis olarak verilmiştir.

Metin ile ilgili herhangi bir görsel kullanılmamıştır.

Turkish Studies

İstihmam

Metinde, insanın suyla yıkanmasının vücuda sağladığı yararlar anlatılmıştır.

Metin ile ilgili herhangi bir görsel kullanılmamıştır.

Maarif

Metinde, kız çocuklarının erkek çocukları gibi eğitilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Metinde kahramanlar ev hanımı, anne, kız ve erkek çocuklardan oluşmaktadır.

Kitap ve Mütalaa

Metinde kız çocuklarının anne ve babalarından saklamayacağı kitapları okumaları gerektiğini belirtilmiştir.

Kız çocuklarının gelişim özelliklerine uymayan kitapları okumaları halinde duygusal olarak olumsuz etkilenecekleri ifade edilmiştir.

Görsel 24

Metin görselinde bir kadın açık bir kitap üzerinde düşünmektedir.

Şefkatli Peder

Metinde, bir babanın evinde çıkan yangından çocuklarını kurtarışı ve ailesine duyduğu sevgi dile getirilmiştir.

Metnin kahramanları bir aileden oluşmaktadır. Metinle ilgili herhangi bir görsele yer verilmemiştir.

Garib İhtiyar

Metinde, insanın yaşlanınca fiziksel olarak çeşitli değişiklikler geçirdiği ve değişikliklerin insanların derisinde meydana geldiği belirtilmiştir.

Metinle ilgili herhangi bir görsele yer verilmemiştir.

Sefil Peder

Metinde içki içen bir babanın ailesine verdiği zarar anlatılmıştır.

Metinde anne, kız çocukları ve baba kahraman olarak yer almıştır. Parçaya uygun bir görsel kullanılmıştır.

Turkish Studies

Cırcır Böcekleri

Metinde, yoksul bir çocuğun mutluluğu cırcır böceğinin sesinden yakaladığı ve çocukların küçük şeylerle de mutlu olduğunu belirtilmiştir.

Görsel 25

Görsel 26

Metinle ilgili bir cırcır böceği ile çocuğun cırcır böceğiyle ilgili düşüncelerini annesine aktarıldığı kare verilmiştir.

Ağla Bülbül

Şiirde, vatanın düşman tarafından işgal edilmesiyle birlikte kadın ve çocukların uğradığı zulümler anlatılmıştır.

Metinde genel olarak isimler kullanılmış bunlar ise yaşlı kadın, anne, baba ve çocuklar şeklinde verilmiştir.

Görsel 27

Metinle ilgili bir bülbül görseline yer verilmiştir.

Bir Kedi ile Arı Kuşu

Metinde, bir kedinin arı kuşunun yuvasına girip yavrularını yemesini anlatılmıştır. Metinde kahraman olarak kedi ve arı kuşu kullanılmıştır.

Kedi ve kuşun yaşadığı mücadele acı ve merhamet duygusunu verme bakımından önem taşımaktadır.

Görsel 28

Görsel, metinde belirtildiği gibi yaşlı kadının kediye kızdığı an verilmiştir.

Mısır'daki Eham

Metinde Mısır'da bir piramidin yapımında kullanılan malzemeden çalışan işçi sayısı kadar harcanan emek anlatılmıştır.

Görsel 29

Metinle ilgili bir piramit görseline yer verilmiştir.

Hindistan'da Ateşperestler

Metinde ölen bir adamın ve onun ölümü üzerine iki eşinin de onunla birlikte yakılması konu edinmiştir.

Kahramanlar koca, eş, çocuk ve halktan oluşmaktadır.

Metinle ilgili herhangi bir görsel kullanılmamıştır.

İki Yol

Metinde, bir kız çocuğunun bir gezi sırasında yolda karşılaştığı ihtiyar adama gideceği yolu sorması ihtiyarın bu yolları mecazi olarak anlatılışı belirtilmiştir.

Kahramanlar, ihtiyar adam, kadın ve kız çocuğundan oluşmaktadır.

Görsel 30

Metinle ilgili görselde, çocuğun yaşlı adamla karşılaşması verilmiştir.

Azim

Metinde, bir babanın çocuğunu çölde kaybedişi ve tekrar bulunuşu anlatılmıştır. Metinde baba ve oğlu kahraman olarak yer almıştır.

Metinle ilgili görsel kullanılmamıştır.

Durmamalım

Şiirde, yolcuların yolculuk sırasında yaşadığı uykusuzluk anlatılmıştır. Kahraman olarak erkek bir yolcu metinde yer almaktadır.

Metinle ilgili olarak görsel kullanılmamıştır.

Millî Kız Kırâati Kitabında Metin-Görsel Uygunluğu

Ders kitabında yer alan görseller metinlerin kavranmasına yardımcı olan araçlardan biridir. Ders kitaplarında yer alacak görseller metinleri ikinci plana itmemelidir. Bu ders kitabında yer alan görseller konu merkezli olup siyah beyaz motiflerden seçilmiştir. Görseller metni destekleyecek nitelikte tasarlanmıştır. Bu bağlamda metin-görsel uygunluğu bulunmaktadır.

A. BİRİNCİ SINIF TÜRKÇE DERS KİTABI METİN VE GÖRSELLERİNİN İNCELENMESİ

Oyuncaklarım

Metinde, çocukların sahip oldukları oyuncaklar sıralanmıştır.

Bu metinde kahramanlar hakkında bir bilgi bulunmamaktadır; fakat metnin görselinde bir kız çocuğu ve oyuncak kızlara yer verilmiştir.

Görsel 1

Turkish Studies

Görselde verilen mesaj çocuğun dünyasına uygun olarak verilmiştir. Didaktik bir amaç güdülmemiştir.

Metinde geçen hemen hemen her kelime görsellerde karşılığını bulmaktadır.

Ebe Ebe Gel Bize

Metinde, çocukların Ebe Ebe Gel Bize oyunu oynayarak eğlendikleri belirtilmiştir. Metinde cinsiyete dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır; fakat metnin görselinde kız ve erkek çocukları oyun oynarken verilmiştir.

Görsel 2

Görsel, metni destekler nitelikte olup içeriğe uygun olarak verilmiştir.

Sporun Önemi

Metinde, sporun insan yaşamı üzerindeki etkisi anlatılmıştır. Metinde çeşitli spor dalları hakkında yüzeysel bilgiler verilmiştir. Metinde kahramanlara dair ifadeler bulunmamasına rağmen görsellerde spor yapan erkek ve bayanlara yer verilmiştir.

Görsel 3

Görsel 4

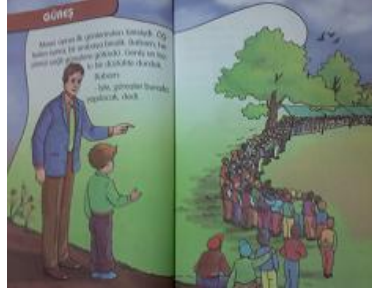

Görseller, metni desteklemektedir. Görseller metinlere göre daha fazla yer kaplamıştır.

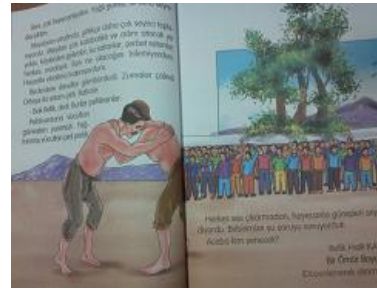
Güreş

Metinde, güreş oyununun nasıl yapıldığı ve çocuklarda oluşturduğu heyecan anlatılmıştır. Metinde kahramanlara ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Görsel 5

Görsel 6

Görselde babanın tam olarak ne yapmaya çalıştığı belirsiz görülmektedir. Görsellerde metnin içeriğine uygun olmayan kareler bulunmaktadır.

Besinler

Şiirde, çocukların dişlerinin çıkmasıyla birlikte sebze ve meyve yemeye başladıkları belirtilmiştir. Şiirde kahramana yer verilmemiştir; fakat görsellerde iki kız çocuğu ve bir manav kullanılmıştır.

Görsel 7

Görselde, metin-görsel uyumu bulunmamaktadır.

Mesleğimiz

Metinde öğretmenlik, doktorluk ve polislik gibi mesleklerden yüzeysel olarak bahsedilmiştir. Metinde, kahramanlara ilişkin net ifadeler bulunmamaktadır; fakat görsellerde kadın, öğretmen olarak verilmiştir. Öğrenciler erkek ve kızlardan oluşmaktadır.

Görsel 8

Görsel 9

Metinde doğrudan kahramanlardan bahsedilmemesine rağmen görsellerde çeşitli meslek gruplarına yer verilmiştir.

Turkish Studies

Reklamların Etkisi

Metinde reklamların TV, gazete ve radyo aracılığıyla verildiği, reklamlarda gösterilen her şeyin alınmaması gerektiği belirtilmiştir.

Metinde kadın kavramıyla ilgili herhangi bir ifade olmamasına rağmen görsellerde kız çocuklarının verildiği görülmektedir.

Görsel 10

Görsel 11

Metinle ilgili görseller oldukça büyük olup metni gölgede bırakarak konuyla tekrara düşmüştür.

Bayram Alışverişi

Metinde, bir çocuğun bayram alışverişinde kimsesiz çocuklara aldıkları hediyeler anlatılmıştır.

Kadın, kız çocuğu olarak verilmiştir.

Görsel 12

Görsel 13

Metinle ilgili renkli görseller kullanılmıştır. Çocuklar metne uygun bir şekilde sevinç içinde oynamaktadırlar.

Melek Gibi

Şiirde, birinin rüyasında melekler gibi uçtuğu anlatılmıştır. Metinde kahramanlarla ilgili olarak bir anne ve çocuktan bahsedilmektedir. Görsellerde bir kadın ve kız çocuğuna yer verilmiştir.

Turkish Studies

Görsel 14

Üç Uçan Çocuk

Metinde, havada uçan iki çocuğa uzaydan gelen bir çocuğun katılımıyla çocukların macerası anlatılmıştır. Görselde üç çocuğa yer verilmiştir. Çocuklardan ikisi erkek biri kızdır.

Görsel 15

Görsel 16

Metin görselleri metne göre daha dikkat edici düzeyde verilmiştir. Görseller çocukların hayal dünyalarına uygun bir şekilde verilmiştir.

Gökkuşağı

Metinde, gökkuşağının yağmurdan sonra oluştuğu ve halk arasında ebemkuşağı olarak da anlandırıldığı belirtilmiştir. Görsellerde insanlara ilişkin bir figür bulunmamaktadır. (Bilgi kaynaklı ve yüzeysel bir metin)

Görsel 17

Verilen görselle metin arasında doğrudan bir bağ kurmak mümkündür. Görseller canlı ve göz alıcı düzeydedir.

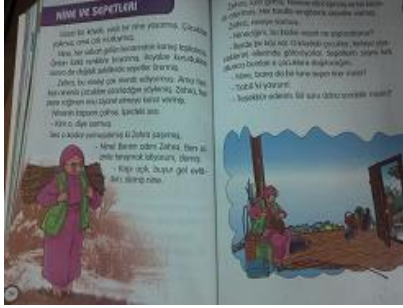
Nine ve Sepetleri

Metinde, bir köyde yalnız yaşayan yaşlı bir kadının çocuklar için ördüğü sepetler hakkında bilgi verilmiştir.

Turkish Studies

Metinde, kahramanlar nine ve kız çocuğu olarak aktarılmıştır.

Görsel 18

Görsel 19

Metinde ninenin kendi başına kamış taşıdığından söz edilmemesine rağmen görsellerde ninenin kamış taşıdığı görülmektedir. Bu anlamda görsel metin uygunluğundan bahsetmek mümkün değildir.

Mevsimler

Metinde ilkbahar, yaz, sonbahar ve kış aylarında havada meydana gelen değişimler anlatılmıştır. Metinde insanlara ilişkin bir ifade bulunmamaktadır. Görsellerde doğaya ait tasvirler kullanılmıştır.

Görsel 20

Görsel, şiirin somutlaştırılmış durumunu vermektedir. Metinde geçen her isim aynı zamanda görselde de yer bulmuştur. Birbirini gölgede bırakan bu yaklaşım okuma alışkanlığının kazandırılmasında olumsuz bir nokta olarak düşünülmektedir.

Güneş Tatile Çıktı

Metinde bir çocuğun oyun oynarken çok yorulması ve terlemesinin ardından buna neden olan güneşe kızmısıyla birlikte güneşin bir günlüğüne kaybolmasının oluşturduğu değişiklik anlatılmıştır. Görselde kahraman olarak bir erkek çocuğu ve güneş kullanılmıştır.

Görsel 21

Görsel 22

Turkish Studies

Metinde çocuğun güneşle konuşmasına yer verilmiştir. Görselde ise bu durumu destekleyen bir manzara çizilmiştir.

Gökyüzü

Metinde gökyüzünün dünya için önemine değinilmiş, kahramanlara yer verilmemiştir; görselde ise bir erkek ve kız çocuğu tasvir edilmiştir.

Görsel 23

Görsel 24

Metinle görsel arasında anlamsal bir ilişki bulunmaktadır. Görselle metin karşılaştırıldığında görselin metne göre daha dikkat çekici olduğu görülmektedir.

Mavi Deniz

Metinde yaz tatiline çıkan bir ailenin tatil boyunca yaşadıkları olaylar anlatılmıştır.

Metinde, kadın abla ve anneanne olarak verilmiştir. Görsellerde ise anneanne yer almamaktadır. Görselde ise anne, baba ve çocuklara yer verilmiştir.

Görsel 25

Görsel 26

Metinle ilgili görseller iki sayfayı da kaplayacak şekilde tasarlanmıştır. Bu tasarım görselin metne göre daha fazla dikkat çekmesini sağlamıştır. Bunun yanında görseller metni destekler niteliktedir.

Birinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Metin-Görsel Uygunluğu

Türkçe ders kitabında yer alan metinlerle görseller arasında genel olarak bakıldığında görsellerin konu ya da içeriğe uygun bir şekilde tasarlandığı görülmüştür. Görsellerle ilgili dikkat çekilmesi gereken noktalardan biri görsellerin son derece büyük olması, görsellerde belli bir simetrisinin olmaması ve sayfa tasarımı açısından bu dönem çocuklarının ilgi ve düzeylerinin dikkate alınmaması gösterilebilir. Bunun yanında ders kitabındaki görseller boyut açısından büyük olması nedeniyle metinleri ikinci plana ittiği görülmüştür.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Darülmuaallimat Mektebi mezunlarından olan Pakize Hanımın yazarı olduğu *Millî Kız Kırâati* birinci sınıf kız öğrencilerine okutulmak üzere hazırlanmıştır. Kitapta hem şiir hem de nesirlere yer verilmiştir. Kitabın önsözünden, yazarın bu kitabın kız çocuklarının eğitim ve öğretimlerine katkı sağlamak amacıyla yazdığı anlaşılmıştır. Pakize Hanım, metin ve şiirleri belli bir davranışı kazandırmaya yönelik seçtiği görülmüştür. Bu davranışlar büyüklere saygılı olma, ev işlerini iyi yapma ve iyi bir anne olma gibi daha çok aile içi ve ailenin devamlılığı üzerine yoğunlaştığı görülmüştür. Okuma parçaları sayıca oldukça fazla olduğu belirlenmiştir. Birinci sınıf *Türkçe* ders kitabında ise metinler temalara göre verilmiş ve kitabın hazırlanış amacına ilişkin herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Türkçe ders kitabında da şiir ve nesirler kullanılmıştır.

Millî Kız Kırâati kitabında yazar eğitimin önemini belirtirken şu şekilde ifade etmiştir:

“*Vatanımızın her şehrinde sabah akşam binlerce Türk kızlarının ellerinde kitapları olduğu halde sokakları doldurdukları görülür; bu hareket kasabalarda ve karyelerde dahi göze çarpar.*

Şu sevimli kız ordularına bu şevk ve faaliyeti veren kuvvet nedir? İstikbalimizin yegâne ümidi olan bu küçük yavrular her gün nereye gidip gelirler? Mekteblere.

Gittikçe büyüyen şu ordu, gittikçe artan şu faaliyet, erkek çocuklarımız gibi kız evladın da tahsil-i maarife ihtiyaçlarını isbat etmektedir. Maarifsiz bir milletin esir, fakir hatta aciz olduğu şüphe götürmez hakikatlerdendir.”

Metinden de anlaşılacağı üzere kız çocuklarının da erkek çocukları gibi maarifin içinde yer alması zorunluluğu ortaya konulmaktadır. Kızların eğitilmesi ve toplumda saygın bir yer edinmesi bu anlamda önem kazanmaya başlamaktadır. Bütün metinlerden şu sonuca varmak mümkündür. Sağlıklı ve mutlu bir toplumun geleceği kız çocuklarının eğitilmesiyle doğru orantılı olduğu vurgusu yapılmaktadır. Metinlerde verilen bilgilere bakıldığında kız çocuklarının temel bilgileri almasına yönelik bir yaklaşımın olduğu görülmektedir. Metinlerde kızların ev hanımı olmaları halinde neler yapmaları gerektiği konusunda açık mesajlar vermektedir. Bu bağlamda metinlerdeki kahramanlar ev hanımı, anne ve kız çocuklarından seçildiği görülmektedir. Kahramanların kadın ağırlıklı olması kitabın yazılış amacını ortaya koymasından dikkat çekici bir nokta olarak düşünülmektedir. Metinlerin verdiği mesajlara bakıldığında iyi bir ev hanımı olma, dürüstlük, büyüklere saygı, bir işi yaparken dikkat edilmesi gereken noktaların açıkça verildiği görülmektedir.

Türkçe ders kitabındaki metinler sadece kız çocuklarına seslenmemektedir. Kitap büyük ve küçük herkese uygun mesajlar içermektedir. Metinlerin verdiği mesajlar genel geçer nitelikte olup herhangi bir noktaya odaklanmamaktadır. Karma dağılımın kız ve erkekler açısından dengeli olduğu görülmektedir.

Millî Kız Kırâati'nde din, nakış, dikiş, günlük işler, ahlak, sosyal değerler (büyüklere saygı, çocuk sevgisi, annelik...) geçim sıkıntısı, doğal olaylar, yemek yapımı ve sağlık gibi konular ele alınmıştır. Birinci sınıf *Türkçe* ders kitabında oyun, spor, üretim, tüketim, verimlilik, iklim değişimleri ve doğa konuları işlenmiştir. Türkçe ders kitabında ele alınan konular *Millî Kız Kırâati*'ne göre sınırlı kaldığı görülmüştür.

Millî Kız Kırâati'nde kız çocuklarının hayata hazırlanmaları için mutlaka eğitilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bunun için aileye ve özellikle de anneye bu eğitim sürecinde büyük bir görev düştüğü belirtilmiştir. Bu bağlamda annenin de iyi bir eğitim alması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Metinlerde kahraman olarak anne ve kız çocuklarının rol alması ders kitabının işlevselliğini arttırmada etkili olmuştur. Metinlerde babanın aileye karşı sorumlu olduğu ve kız

Turkish Studies

çocuklarının eğitilmesinde ise annenin büyük etkisi olduğu vurgusu yapılmıştır. Bunun yanında ders kitabında farklı kültürlere de yer verilerek çocukların dünyadan haberdar edilmesinde etkin bir şekilde faydalanılmıştır. Metinlerin işlevselliğini arttıran en önemli nokta günlük yaşama yönelik örneklerin sıkça ders kitabında yer almış olması gösterilebilir. Metinlerin dolaylı anlatım ya da yüzeysel bilgilerden çok, doğrudan didaktik bilgi ve kısa hikâyelerle verilmek istenen davranışa odaklandığı görülmüştür. Türkçe ders kitabında ise metinler kısa şiir ya da hikâyelerden oluşmasına rağmen kazandırılmak istenen davranışlar daha genel ve doğrudan çocuklarla ilişkilendirilememektedir.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Yahya (2004). *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2004)*, Ankara: Pegem Yayınları.
- ALKAN, Cevat (1979). *Eğitim Ortamları*, Ankara: AÜ Eğitim Fakültesi Yayınları.
- ARSLAN, Mehmet, Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programları ve Belli Başlı Özellikleri, <http://yayim.meb.gov.tr> (02.06.2011)
- ASLAN, Erdal (2010). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Ders Kitapları, *Eğitim ve Bilim*, 35(158), 215-231.
- BAĞLI, Melike Türkân (2002). İlköğretim Ders Kitaplarındaki Kadın ve Erkek Resimlerine İlişkin Bir İnceleme, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1-2), 143-154.
- BALODİMAS-BARTOLOMEİ, Angley N. (2003). Government Influence On Cultural Diversity In Foreign Language Textbooks: A Content Analysis of Illustration, Ph.D. Thesis, Chicago, Illinois, America.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit (1994). Ders Kitapları Üzerine, *Çağdaş Eğitim Dergisi*, No: 195, Ocak, s.26-33.
- BRISCOE, Angela (2005). Representations of Mohawk&Native Histories in High School Textbook, Degree of Master of Arts, Concordia University Montreal, Canada.
- CEYHAN, Erdal ve YİĞİT, Birol (2004). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- CİCİOĞLU, Hasan (1985). *Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişimi)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- ERDEM, Yasemin Tümer (2007). II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yakınçağ Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mücteba İlgürel, İstanbul.
- ERGÜN, Mustafa (1996). *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ankara: Ocak Yayınları.
- ERGÜN, Mustafa (1996). Ders Programları ve Ders Kitapları Tarihi-I, Medreselerde Okutulan Dersler ve Ders Kitapları, *A.K.Ü Anadolu Dil-Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1-16. www.davetci.com.g_yaziler_medrese_dersleri_html (21.04.2011).
- ERGÜN, Mustafa (1997). *Atatürk Devri Türk Eğitim*, Ankara: Ocak Yayınları.

- ERGÜN, Mustafa, “Emrullah Efendi Hayatı-Görüşleri-Çalışmaları”, <http://dergiler.ankara.edu.tr> (18.05.2011)
- ERGÜN, Mustafa ve DUMAN, Tayyip, 19. Yüzyılda Osmanlı Askerî Okularının Ders Programları ve Ders Kitapları, www.eğitim.edu.tr (18.05.2011).
- HAMSIK, Marie J. (1984). Reading, Reability, And The ESL Reader, Ph.D. Thesis, The Florida State University, U.S.
- HUFFMAN, Lois Elaine (1998). Racial And Ethnic Portrayal in Widely Adopted Reading Methods Textbooks, Ph.D. Thesis, North Carolina State University, U.S.
- KALUPA, Nancy Elizabeth Pruitt (1984). The Making of a Chinese, Post-Mao: Political Socialization Content in Chinese Elementary Language Textbooks, Pf.D. Thesis, University of Georgia, Athens.
- KARA, İsmail ve Birinci, Ali (1997). *Mahalle Mektebi Hatıraları*, İstanbul: Kitabevi Yayını.
- KODAMAN, Bayram (1999). *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- KURNAZ, Şefika (1992). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını(1839-1923)*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- LIEW, Peck-Chong (2007). An Analysis Of Gender And Ethnic Representations In Chinese And Malay Primary School Reading Textbooks: Grades 2-6, Pf.D. Thesis, Tennessee State University, United State.
- LOVORN, Michael Glen (2003). U.S. History Textbook Comprehensiveness: A Study of How Current Textbooks Meet The Standards of Tennessee, California, Texas, New York, And Georgia, Pf.D. Thesis, United State.
- ÖKTEM, Ülker, Osmanlı Medreselerinde Felsefe, <http://ankara.edu.tr> 02.06.2011.
- ÖZMEN, Ünal (2006). Yeni Ders Kitapları Üzerine, *Eğitim Zil ve Teneffüs, Algı*, s.18-27.
- Pakize Hanım (1338-1340). *Milli Kız Kıraatı*, İstanbul, Evkaf Matbaası.
- SAEDAH, Siraj (1990). An Analysis of Gender Stereotyping in Malay Language Elementary Reading Textbooks: Implications for Malasian Education, Ed.D., University of Pittsburgh.
- SAKAOĞLU, Saim (1993). Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ŞANAL, Mustafa (2003), Osmanlı Devleti'nde Medreselere Ders Programları, Öğretim Metodu, Ölçme ve Deđerlendirme, Öğretimde İhtisaslaşma Bakımından Genel Bir Bakış, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 14, 149-167.
- TUTSAK, Sadiye (2002). *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- TÜRER, Ali (1998). Osmanlı Devletinden Türkiye Cumhuriyetine İlköğretim Düşüncesi, *Cumhuriyet'in 75. Yılında İlköğretim, 1. Ulusal Sempozyumu*, Ankara: Tekişik Yayıncılık.
- THOMAS, Patrica A. (2008). Latino Culture and Identity in Spanish Textbooks for Heritage Language Learners, *Ph. D. Thesis, Emory University*, United States.

Turkish Studies

YAHYA Kemal (1976). *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım*, İstanbul, Baha Matbaası.

YİM, Sungwon (2003). *Globalizasyon and National Identity: English Language Textbooks of Korea*, *New York University, Ph.D. Thesis*, United State